

УДК 930.1(477)(092):94(477)"1918/1919"

Оксана МЕДВИДЬ,

кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка (Україна, Дрогобич) oksana-medvid@bk.ru

ДМИТРО ПАЛІЇВ ПРО ЛИСТОПАДОВУ НАЦІОНАЛЬНО- ДЕМОКРАТИЧНУ РЕВОЛЮЦІЮ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ 1918 – 1919 РР.

У статті проаналізовано наукові студії Д.Паліїва з воєнної історії України ХХ ст., насамперед історії легіону Українських січових стрільців, Листопадової революції 1918 р. на західноукраїнських землях, участі Галицької армії в українсько-польській війні 1918 – 1919 рр. Доведено, що важливі військово-політичні висновки він будує на основі дослідження визвольних змагань 1918 – 1921 рр. Показано цінність творчого доробку Д.Паліїва для розвитку вітчизняної військової історичної науки.

Ключові слова: Дмитро Паліїв, легіон УСС, Листопадова національно-демократична революція, Галицька армія, українсько-польська війна, національно-визвольний рух.

Літ. 16.

Oksana MEDVID,

Ph.D in History, Associate Professor of Ukraine Modern History Department
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Ukraine, Drohobych) oksana-medvid@bk.ru

DMYTRIO PALIYIV ABOUT NOVEMBER'S REVOLUTSON OF 1918 – 1919 ON THE WESTERN UKRAINE TERRITORIES

The article analyzes the research works by Dmytro Paliyiv connected with the XX th century military history of Ukraine, foremost, with the history of Ukrainian Legion of Sich Riflemen, the November revolution of 1918 on western lands and the participation of Halician army in Polish-Ukrainian war of 1918 – 1919, national liberation movement. His participation in organization of referent in the works of Military Committee in Lviv, describes military activity during the period of WUPR and UPRA Armed Forces formation 1918 – 1919, efforts were directed on the use of these formation with the purpose of propagation of ideas of the Ukrainian emancipating movement. It is proved that he came to important military and political conclusions basing on the study of liberation struggle of 1918 – 1921. The value of Dmytro Paliyiv's creative contribution for the development of national military historical science is shown.

Key words: Dmytro Paliyiv, Ukrainian Spiel Legion, November national democratic revolution., Halician army, Ukrainian-Polish war, national liberation movement.

Ref. 16.

Оксана МЕДВИДЬ,

кандидат исторических наук, доцент кафедры новой и новейшей истории Украины
Дрогобычского государственного педагогического университета
имени Ивана Франко (Украина, Дрогобыч) oksana-medvid@bk.ru

ДМИТРИЙ ПАЛИИВ О НОЯБРЬСКОЙ НАЦИОНАЛЬНО- ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕВОЛЮЦИИ НА ЗАПАДНОУКРАИНСКИХ ЗЕМЛЯХ В 1918 – 1919 ГГ.

Мелвідь О. Дмитро Палів про листопадову національно-демократичну...

В статье анализируются научные исследования Д. Палива по военной истории Украины, в первую очередь истории легиона Украинских сечевых стрелцов, Ноябрьского восстания 1918 г. на западноукраинских землях, участия Галицкой армии в украинско-польской войне 1918 – 1919 гг., Доказано, что важные военно-политические выводы он строит на основе исследований освободительных усилий 1918 – 1921 гг. Показана ценность творческого наследия Д.Палива для развития отечественной военной исторической науки.

Ключевые слова: *Дмитрий Палив, легион УСС, Ноябрьская национально-демократическая революция, Галицкая армия, украинско-польская война, национально-освободительное движение.*

Лит. 16.

Постановка проблеми. Українська військова історична наука постала після визвольної боротьби 1917 – 1921 рр. Саме тоді український політикум сформував перші національні (не лише за призовом, але й за духом) військові формування, які у 1918 – 1920 рр. стали зав'язком армії ЗУНР і УНР. Власне це військово-політичне середовище дало Україні сотні старшин, а отже десятки комбатантських організацій та пресових органів, довкола яких згуртувалися любителі історії, розвивалася українська військово-історична думка. В когорті військових істориків України першої половини ХХ ст., услід за М. Омелянковичем-Павленком, В. Петрівим, О. Удовиченком, М. Капустянським, М. Какурініним, Л. Шанковським, Д. Микитюком можна сміливо назвати Дмитра Паліва, творчий доробок якого ще не став предметом спеціального розгляду.

Мета статті – проаналізувати науково-історичні праці Дмитра Паліва з історії визвольних змагань галицьких українців у 1918 – 1919 рр., визначити його внесок в історіографію визвольних змагань України першої половини ХХ ст.

Виклад основного матеріалу. Науково-мемуарну та публіцистичну спадщину Д. Паліва можна умовно згрупувати у такі проблемно-тематичні блоки:

- 1) історія легіону Українських січових стрільців (1914 – 1918);
- 2) Листопадова національно-демократична революція 1918 р.;
- 3) Галицька армія, її участь в українсько-польській війні 1918 – 1919 рр.;
- 4) український національно-визвольний рух у Польщі міжвоєнного періоду (1921 – 1939);
- 5) українська проблема у роки Другої світової війни.

Наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. національно-визвольний рух у Східній Галичині набув нової якості – услід за численними громадсько-культурними і парамілітарними товариствами («Просвіта», «Сокіл», «Січ» та ін.) з'явилися перші українські політичні партії, які перебрали лідерство цього руху у греко-католицького священництва. Власне Греко-католицька церква та її послі у Галицькому сеймі у 60 – 90-х роках ХІХ століття були ініціаторами більшості національно-патріотичних ініціатив галицьких українців. Отож не дивно, що в родинях греко-католицьких парохів виховалося десятки відомих українських політиків і військовиків кінця ХІХ – першої половини ХХ ст. Серед них був і Дмитро Палів – відомий військово-політичний діяч визвольних змагань 20 – 40-х рр. ХХ ст.

З початком Першої світової війни сімнадцятилітній Д. Палів у складі сотні В. Дідушка пішов на фронт, брав активну участь у бойових діях в Карпатах. В листопаді 1914 р. Д. Паліва відправили до школи запасу в Єгендорфі, яку він закінчив у ранзі підхорунжого. У цей час в Росії відбулася Лютнева революція. На початку березня 1917 р. революційна хвиля охопила Київ. Утворилася Центральна Рада, яка взяла курс на відродження державної незалежності України. Її діяльність активізувала національно-визвольний рух на західноукраїнських землях.

У вересні у Львові створено таємну старшинську організацію – Військовий комітет – у складі поручника І. Рудницького, четарів О. Каравана, Л. Огоновського, хорунжих

І. Вагран, М. Бараника, студента В. Полянського. Згодом до них приєдналися поручник Т. Мартинець, поручник Герасимович. 12 жовтня до комітету увійшли делегати від Українських січових стрільців: четар доктор В. Старосольський, сотник доктор Н. Гірняк і підхорунжий Дмитро Паліїв [3, 52].

12 жовтня 1918 р. відбулося засідання Військового комітету, про яке Дмитро Паліїв згадував: «На засідання йшов я в переконанні, що ЦВК працює, як правдивий штаб, перед яким таке велетенське завдання. Яке ж було моє здивування, коли я почув теоретичні балачки про потребу праці. Я зголосився з пропозицією, що виготовлю на найближче засідання проект праці Ц.В.К., на що всі радо погодилися. 14 жовтня ми знову зійшлися на засідання. Мій організаційний проект прийнято. Вирішено приступити до фактичної організації тих військових частин у Львові, в яких були українці, а край поділено на округи і вирішено для кожної округи створити Окружну команду» [2, 25].

Важливі військово-політичні висновки Д. Паліїв будує на основі дослідження Визвольних змагань 1914 – 1921 рр. Історичні події, що відбувалися в Україні в зазначений період, простежуються вченим у низці публікацій.

Зокрема, у нарисі «Двадцять п'ять літ», що був надрукований у «Календарі «Батьківщина» на 1939 рік», Д. Паліїв аналізує геополітичне становище у Європі напередодні Першої світової війни і робить спробу дати соціополітичний аналіз громадської думки краю щодо можливої війни та її перебігу [6, 86]. Там же стверджується: галицьке суспільство надіялося, що війна, можливо, змінить обриси європейських кордонів, а українці зі зброєю в руках відродять національну державу [1, 86]. Описує він і реакцію добровольців на дозвіл цісаря прийняти до легіону УСС лише 2 тисячі стрільців. «І оце перший раз у житті перед нами молодими станула на весь рід незрозуміла правда: навіть право віддавати своє життя – треба виборювати...» – писав Д. Паліїв [6, 87].

На думку Д. Паліїва, восени 1917 р. російська армія вже не була здатна вести повноцінну боротьбу, бо чимало полків на Південно-Західному фронті українзувалося. У нарисі «У.С.С. на розстайній дорозі. Спомин з-перед 20 літ»: Паліїв докладно аналізує бойовий шлях легіону УСС в Карпатах і на Поділлі, а також реакцію стрілецьтва на Російську, а згодом Українську національну революції. «За Збручем – кипучий котел. Отце з хаосу всеросійської революції поволи виколоються зариси, – о Боже! – Української держави! У Києві вже своя влада, своє військо! Мрія, яку леліляли стрільці в 1914 р. ще так несміло – здійснюється. А разом з тим простіші стають хребти, зухваліше дивляться очі, ясніші стають стрілецькі обличчя» [13, 40].

У листопаді 1916 р. цісар проголосив незалежність Польщі. На початку 1917 р. стало очевидним, що Галичина, можливо, буде належати до Польської держави. Серед українського населення запанувало обурення. «Серед стрілецьтва кипіло. І в наших умах зарисовувався вже зовсім виразно другий фронт. Не на Схід проти своїх, але на Захід», – згадує Д. Паліїв [11, 14].

Змістовним за конкретно-історичним матеріалом та оригінальним висновком є історико-мемуарний нарис «Листопадова революція», що вийшов 1929 р. у львівському видавництві «Червона Калина». У ньому показано діяльність Центрального військового комітету щодо підготовки першолистопадового збройного повстання у Львові та регіоні, роль ЦВК у створенні Начальної команди Галицької армії (керівництво, на думку автора, було створено запізно) [10, 13].

У публіцистичному нарисі «Перший листопад» в «Ілюстрованому Українському Національному Календарі на 1928 рік», що вийшов у Перемишлі 1927 р., цю тему порушено знову. Нове видання вийшло під егідою тижневика «Український голос». У вищезгаданих

Мелвідь О. Дмитро Палів про листопадову національно-демократичну...

публікаціях недавній військовик докладно характеризує політичну й мілітарну ситуацію напередодні розпаду Австро-Угорської монархії: «Жовтень 1918 року. Ніхто не знав, що принесуть наступні дні і тижні... На основі цісарського маніфесту мали повстати чотири національні держави: німецько-австрійська, чеська, південнослов'янська та українська. А тому, що справа Галичини була досі не вияснена, то й справа української національної держави стояла під знаком запиту» [10, 25].

Дмитро Палів вважав Листопадовий чин великим, але тимчасовим політичним успіхом галичан. Він визначив причини політичної невдачі (21 – 22 листопада) українців у Львові. На його думку, революція відбулася запізно. У другій половині жовтня з Польського королівства перекинуто до Львова тисячі польських легіонерів і членів різних явних і підпільних військових організацій, які створили кадри для польського повстанського війська, що почало битву за місто. Водночас й політичний провід галицьких українців зволікав з повстанням, бо надіявся, що австрійський уряд у Відні добровільно передасть владу українцям згідно з маніфестом цісаря Карла від 16 жовтня 1918 р. 20 жовтня на площі св. Юра у Львові представники Національної ради оголосили своє рішення творити Українську державу. Однак чимало українських політиків бачили її майбутнє в складі австрійської федерації. У зв'язку з цим Палів робить невтішний висновок: «Офіційна політика нації спочивала в руках людей австрійської орієнтації» [10, 24]. Цих галицьких послів «австрійської орієнтації» Д. Палів критикує у вищезгаданих споминах.

Другу причину поразки Дмитро Палів вбачав у тому, що через свої великі втрати у минулому, легіон УСС був уже ослаблений для створення військового центру української революції в Австрії. «Можна сміливо твердити, – зазначає автор, – що на горі Лисоні й під Потурорами У.С.С. втратили майже весь свій актив, зовсім осиротіли... Листопадовий переворот відбувся без стрілецтва, як організації» [13, 41]. І справді, ешелон УСС прибув з Чернівців до Львова аж 3 – 4 листопада, коли польські бойовики відбили в українців основні стратегічні об'єкти – залізничний вокзал, пошту, леговище. Дмитро Палів вважав, що катастрофічного запізнення легіону до Львова, можна було уникнути, якщо б стрілецьтво діяло самостійно, без наказу, або й проти наказу (отже революційним шляхом) [3, 140].

Д. Палів робить висновок: Західноукраїнська народна республіка була короткотривалим державним об'єднанням, оскільки місцевий політичний провід, який складався головним чином з інтелігенції, проявив невпевненість і нездатність до соборного державотворення в екстремальних умовах війни [13, 42]. Він наголошує, що Листопадова національно-демократична революція не мала провідника, який повів би за собою народ до завершення того, що почато так блискуче Першого листопада, Президент Євген Петрушевич і частина Національної ради у переломні листопадові дні була фактично поза революцією, у Відні; не пішов із відступаючим урядом ЗУНР наприкінці листопада й прем'єр Кость Левицький; кілька разів мінялися у листопадові дні й командуючі молодих збройних сил. У зв'язку з цим він зазначає: «За 21 день боїв у Львові було аж трьох командантів армії. Що це означає? Що за мужем, що став би на чолі революції, шойно шукали... Наведені факти стверджують одну трагічну дійсність: не було на Західній Україні мужа, не було уособлення революції» [7, 44]. Напевно, важко погодитися із такою категоричністю Д. Палієва, але досвідчені тогочасні галицькі політики-посли і справді були не завжди здатні на кардинальні політичні кроки.

Як уже зазначалося, Д. Палів рішуче відстоював соборний шлях державотворення ЗУНР, виступив за її злуку з УНР. Тому, зрозуміло, що його обрали членом делегації Державного секретаріату, яка у грудні 1918 р. їздила у Фастів на попередні переговори про злуку, а також домовилася із Директорією УНР, щоб виділила на команданта Галицької

армії досвідченого генерала і начальника штабу. Делегація тоді повернулася з генералом Михайлом Омеляновичем-Павленком і полковником штабу Євгеном Мишковським, які обійняли ключові посади в Галицькій армії 10 грудня 1918 р. Про поїздку на Наддніпрянщину він пише «Жмут споминів. За генералами» у «Календарі Червоної Калини на 1935 рік» [7, 40].

Торкаючись питання про державотворчі можливості Галицької армії, він доходить висновку, що її тимчасові перемоги (Вовчухівська операція, Чортківський наступ) пояснювалися ініціативою кількох вищих старшин та енергією стрілецьтва за відсутності теоретичних здібностей і практичного досвіду Начальної команди [7, 40].

Аналізує Д.Паліїв не лише героїчний (осінь 1918 – літо 1919 рр.), але й трагічний етап бойового шляху Галицької армії, коли під тиском переважаючих сил армії польського генерала Ю. Галлера (фактично сил Антант) вона відступила за Збруч, а невдовзі, охоплена епідемією тифу, підписала договір зі Збройними силами «білої» Росії. У статті «На чисту воду», що була опублікована у львівському «Літописі Червоної Калини» за 1930 р., четар Д. Паліїв як колишній ад'ютант Начального вождя Української галицької армії ген. Мирона Тарнавського намагається проаналізувати суперечливі заходи старшин, щоб вивести УГА «на чисту воду». Цей «вихід» потрібний був УГА після договору з Добрармією ген. Денікіна, який укладено 17 листопада 1919 р. в Одесі. Автор називає цей договір «дивоглядним», бо ж уклала його Начальна команда армії, що боролася за самостійність України, зі стороною, яка цю самостійність повністю заперечувала [11, 17].

Військово-політичний досвід та історичні традиції української державності 1917 – 1920 рр. залишилися, на думку Д. Паліїва, недооціненими і, значною мірою, недослідженими, хоча їх вистачило б, щоб виховати цілі покоління державно мислячих, творчих особистостей. Цей досвід так і не ввійшов до скарбниці політичної культури народу, а без нього неможливо сформувати громадянське суспільство. Власне ідеї національно-політичної культури, висновки щодо необхідності підготовки фахових військових діячів на традиціях княжої та козацької доби лягли в основу військово-політичної концепції Д. Паліїва. Основною умовою відродження української державності він вважав соборно-територіальну і політичну єдність суспільства. Спираючись на історичний досвід Д.Паліїв робить висновок: здійснення стратегічної мети – відродження незалежної соборної України – залежатиме, в першу чергу, від геополітичної ситуації в Європі, а також стосунків із сусідами і великими державами [5, 2]. Із цим висновком військовика-політика важко не погодитися.

Висновки. Політичний досвід та творчий доробок Дмитра Паліїва мають велике значення для становлення багатопартійності й загалом громадянського суспільства в незалежній державі, вдосконалення військово-патріотичного вишколу у сучасних Збройних силах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Архів Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Колекція матеріалів родини Д. Паліїва.
2. Волинець С. Предвісники і творці листопадового зриву. Західноукраїнські громадські і політичні діячі / С. Волинець. – Вінніпег : Тризуб, 1965. – 113 с.
3. Литвин М. Українсько-польська війна 1918 – 1919 рр. / М. Литвин. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ; Інститут Східно-Центральної Європи. – 1998. – 488 с.
4. Макарчук С. А. Українська республіка галичан / С. А. Макарчук. – Львів : Світ, 1997. – 192 с.
5. Паліїв Д. Гріхи СВУ / Д. Паліїв // Новий час. – 1930. – Ч. 46 (804). – 28 квітня.

Мелвідь О. Дмитро Палів про листопадову національно-демократичну...

6. Палів Д. Двадцять п'ять літ. (Спомини) / Д. Палів // Календар «Батьківщина» на 1939 рік. – Львів, 1938. – С. 86–89.
7. Палів Д. Жмут споминів : За генералами / Д. Палів // Історичний календар-альманах Червоної Каліни на 1935 рік. – Львів, 1934. – С. 40–44.
8. Палів Д. Кілька думок сотника Д. Паліва про Українську дивізію. Із доповіді, виголошеної в червні 1944 р. перед виходом Дивізії на фронт / Д. Палів // Вісті комбатанта. – Нью-Йорк – Торонто, 1968. – Ч. 5 – 6 (36–37). – С. 105–109.
9. Палів Д. Крилос / Д. Палів // Батьківщина. – 1937. – Ч. 33 (142). – 29 серпня.
10. Палів Д. Листопадова Революція : З моїх споминів / Д. Палів. – Львів : [б. в.], 1929. – 25 с.
11. Палів Д. На чисту воду : З моїх споминів / Д. Палів // Літопис Червоної Каліни. – 1930. – Ч. 6. – С. 14–17.
12. Палів Д. Самоспалювання чи фанатизм успіху / Д. Палів // Перемога. – 1933. – Ч. 1. – 1 листопада.
13. Палів Д. УСС на розстайній дорозі. Спомини з-перед 20 літ / Д. Палів // Календар «Батьківщина» на 1937 рік. – Львів, 1936. – С. 40–42.
14. Шанковський Л. Українська армія в боротьбі за державність / Л. Шанковський. – Мюнхен : Дніпрова хвиля. – 1958. – 319 с.
15. Швагуляк М. Національно-політична діяльність Дмитра Палієва у міжвоєнний період / М. Швагуляк // Україна : культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів, 2000. – С. 405–427.
16. Якимович Б. Збройні сили України : Нарис історії / Б. Якимович. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України ; Просвіта, 1996. – 359 с.

REFERENCES

1. Arkhiv Instytutu ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. Kolektsiia materialiv rodyny D. Paliiva.
2. Volynets S. Predvisnyky i tvortsi lystopadovoho zryvu. Zakhidnoukrainski hromadski i politychni diiachy / S. Volynets. – Vinnepih : Tryzub, 1965. – 113 s.
3. Lytvyn M. Ukrainsko-polska viina 1918 – 1919 rr. / M. Lytvyn. – Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy ; Instytut Skhidno-Tsentralnoi Yevropy. – 1998. – 488 s.
4. Makarchuk S. A. Ukrainska respublika halychan / S. A. Makarchuk. – Lviv : Svit, 1997. – 192 s.
5. Paliiv D. Hrikhy SVU / D. Paliiv // Novyi chas. – 1930. – Ch. 46 (804). – 28 kvitnia.
6. Paliiv D. Dvadsiat piat lit. (Spomyuny) / D. Paliiv // Kalendar «Batkivshchyna» na 1939 rik. – Lviv, 1938. – S. 86–89.
7. Paliiv D. Zhmut spomyniv : Za heneralamy / D. Paliiv // Istorychnyi kalendar-almanakh Chervonoi Kalyny na 1935 rik. – Lviv, 1934. – S. 40–44.
8. Paliiv D. Kilka dumok sotnyka D. Paliiva pro Ukrainsku dyviziiu. Iz dopovidi, vyholoshenoї v chervni 1944 r. pered vykhodom Dyvizii na front / D. Paliiv // Visti kombatanta. – Niu-York – Toronto, 1968. – Ch. 5 – 6 (36–37). – S. 105–109.
9. Paliiv D. Krylos / D. Paliiv // Batkivshchyna. – 1937. – Ch. 33 (142). – 29 serpnia.
10. Paliiv D. Lystopadova Revoliutsiia : Z moikh spomyniv / D. Paliiv. – Lviv : [b. v.], 1929. – 25 s.
11. Paliiv D. Na chystu vodu : Z moikh spomyniv / D. Paliiv // Litopys Chervonoi Kalyny. – 1930. – Ch. 6. – S. 14–17.
12. Paliiv D. Samospaliuvannia chy fanatyzm uspikhu / D. Paliiv // Peremoha. – 1933. – Ch. 1. – 1 lystopada.
13. Paliiv D. USS na rozstainii dorozii. Spomyuny z-pered 20 lit / D. Paliiv // Kalendar «Batkivshchyna» na 1937 rik. – Lviv, 1936. – S. 40–42.
14. Shankovskiy L. Ukrainska armii v borotbi za derzhavnist / L. Shankovskiy. – Miunkhen : Dniprova khvylia. – 1958. – 319 s.
15. Shvahuliak M. Natsionalno-politychna diialnist Dmytra Paliieva u mizhvoiennyi period / M. Shvahuliak // Ukraina : kulturna spadshchyna, natsionalna svidomist, derzhavnist. – Lviv, 2000. – S. 405–427.
16. Iakymovych B. Zbroini syly Ukrainy : Narys istorii / B. Yakymovych. – Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy ; Prosvita, 1996. – 359 s.

Статтю подано до редакції 15.02.2016 р.